

Podborský, Vladimír

Pravěké a raně historické osídlení znojemského hradu

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. E, Řada archeologicko-klasická. 1988, vol. 37, iss. E33, pp. [121]-140

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/109190>

Access Date: 29. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

VLADIMÍR PODBORSKÝ

PRAVĚKÉ A RANĚ HISTORICKÉ OSÍDLENÍ ZNOJEMSKÉHO HRADU

V posledních letech vzrušily naši veřejnost i mnohé odborníky nové názory na význam znojmské románské rotundy, stojící dodnes na plošině bývalého přemyslovského údělného hradu ve Znojmě. Prvé založení kostelíka bylo dosud kladeno někde k polovině 11. stol. (HAVLÍK 1956, 11; FRIEDL 1966, 17 ad.; RICHTER—SAMEK—STEHLÍK 1966, 15; NOVOTNÝ 1970, 147), jeho přestavba a výzdoba pak — podle známého nápisu objeveného roku 1949 F. Fišerem — k roku 1134.

V rozporu s tradičním pojetím přišel J. ZÁSTĚRA (1983; 1986) s myšlenkou, že hradní kaple sv. Kateřiny ve Znojmě (původní zasvěcení Nanebevstoupení panny Marie) „byla hlavním chrámem Velké Moravy a současně mauzoleem velkomoravských knížat“. Rotundu měl založit sám arcibiskup Metoděj, který je tu také (podle J. Zástěry) pohřben „na levé straně za oltářem P. Marie ve zdi apsidy“ (1986, 17). Tato odvážná tvrzení opírá autor o svoji novou interpretaci vnitřní freskové výzdoby kaple, zvláště o výklad třetího pásu, tzv. cyklu velkomoravských knížat. Ztotožněním postavy mýtického zakladatele přemyslovské české dynastie s legendárním „králem“ Slovanů Sámem dochází J. ZÁSTĚRA konečně k lokaci hradu Wogastisburku do Znojma (1986, 8); výklad o odvěkém strategickém významu znojmské hradní ostrožny posiluje ještě i lokaci římské pevnostní věže „Speculi Juliana“ (4. stol. n. l.) do areálu pozdějšího románského hradu, resp. jeho předhradí (1. c.).

Tyto odvážné dedukce však jsou naprosto neprokazatelné. Odporují navíc dosud známým archeologickým faktům. Nelze prokázat existenci římského kastelu a osídlení ostrožny v té době vůbec a není také pádných dokladů o tom, že by návrší bylo osídleno v době staroslovanské do poloviny 10. stol. Absence jakýchkoli památek z doby velkomoravské je velmi výmluvná; v té době bylo osídleno protější Hradiště (KALOUŠEK 1955; DOSTÁL 1961), ale areál hradu a města Znojma slovanské osídlení z té doby postrádá. Archeologie tu hovoří jasnou řečí a její argumenty jsou nevyvratitelné.

Abychom mohli nastínit skutečný význam znojmské hradní ostrožny

musíme zrekapitulovat vše, čeho archeologie dosud v té věci dosáhla.

Prvé zjistitelné zprávy o pravěkých památkách z této lokality sahají do 20. let 19. století, kdy se při budování přístavků z hradního pivovaru přišlo na keramiku, kosti a jiné „podivuhodné“ památky včetně zlatého drátu (PALLIARDI 1888, 53 ad.); tyto věci se však nedochovaly. Teprve roku 1882 mohl pozdější věhlasný archeolog a mistr terénní stratigrafie J. PALLIARDI nahlédnout (při úpravě sklepů jihovýchodně od rotundy) do kulturního souvrství na hradě: sestávalo ze šesti vrstev, z nichž 3 svrchní (A—C) tvořila novověká navážka, resp. novodobé úpravy terénu; až 4. vrstva (D) obsahovala mladohradištní památky. 5. vrstvu (E), mocnou jen 7 cm, tvořilo spáleníště a teprve spodní 6. vrstva (F), mocná 1—1,65 m, nasedající již na skalní podloží, obsahovala mnohé pravěké památky a četná ohniště (PALLIARDI 1888).

J. PALLIARDI brzy nato zjistil podobnou stratigrafii nedaleko svého prvního výkopu, při stavbě rezervoáru na uhlí. Pátral posléze i na svazích pod hradem a roku 1887 sledoval při kopání stok stejnou situaci a opakující se nálezy i v prostoru vzdálenějšího předhradí, v bývalé Velké Františkánské ulici, u minoritského kláštera a na nádvoří vojenských kasáren. Z jeho průzkumů v 80. a 90. letech pochází naprostá většina archeologických památek ze znojemského hradu. Později jich přibylo jen málo. Zmínit je třeba zejména nález depotu měděných hríven starší doby bronzové roku 1894 (PALLIARDI 1894). Několik málo keramických památek se dostalo i do sbírky F. Vildomce. Nejnovější akvizice z výzkumů Archeologického ústavu ČSAV v Brně v rotundě roku 1966 (NOVOTNÝ 1967) a z prací Jihomoravského muzea ve Znojmě v letech 1981—1982 (KOVÁRNÍK 1983; 1984) nejsou předmětem tohoto článku, avšak ani ony nemění naprosto nic na datování jednotlivých vrstev hradního návrší tak, jak to vyplývá ze starých výzkumů.

Po smrti J. Palliardiho roku 1922 pořídil podrobný soupis jeho archeologické sbírky F. VILDOMEK (1922). Sbíрка sama přešla záhy do Moravského muzea v Brně, kde je uložena dodnes. Na základě Vildomcova soupisu je možno identifikovat většinu předmětů ze znojemského hradu a to podle základního rozřídění na horní vrstvy (A—D) a spodní vrstvy (E—F). Inventář spodních vrstev je reprezentován památkami neolitickými až halštatskými, inventář horních vrstev předměty mladohradištními a středověkými; jedinou výjimkou je menší přeslen zhotovený ze střeptu provinciální tery sigiláty (VILDOMEK 1922, 78), nalézající se v souboru mladohradištních přeslenů (MM, inv. č. 55 394).

Palliardiho sbírka je tedy základem současného hodnocení hlavních sídlištních horizontů znojemského hradu. Dokládá poměrně intenzivní osídlení hradní ostrožny (přesněji předhradí) v pravěku (neolit?, eneolit, starší, střední a pozdní doba bronzová, doba halštatská), zároveň však absenci památek doby laténské, římské a staroslovanské až po 10. století.

NEOLIT A ENEOLIT

Z bývalé Palliardiho sbírky je dochováno poměrně značné množství keramických, kamenných a kostěných předmětů především eneolitického stáří. Z původní publikace (PALLIARDI 1888) nelze rozeznat detaily; z pozdějšího soupisu sbírky (VILDOMEČ 1922) lze naopak jednotlivé památky poměrně přesně identifikovat.

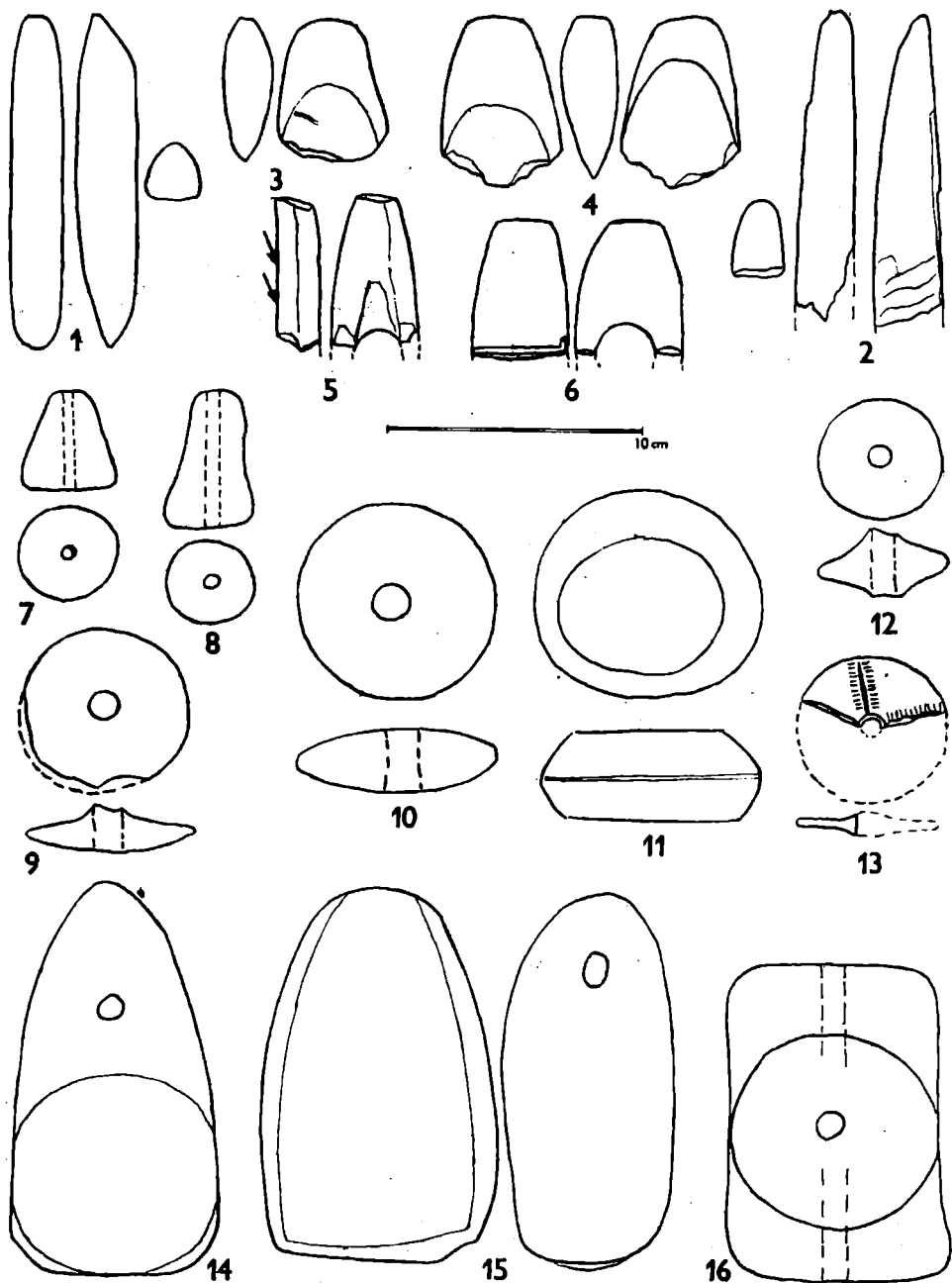
F. Vildomeč uvádí mezi nálezy ze spodní vrstvy na hradě také jeden úplný a jeden poškozený kamenný kopytovitý klínek. Ve sbírkách MM v Brně se opravdu oba takové artefakty nacházejí (inv. č. 42 629, 42 630 — obr. 1 : 1,2), v muzejním inventáři jsou však vedeny pod lokalitou Znojmo—Hradiště. Protože ani původní Palliardiho inventáře neposkytují v té věci jasno, nezbyvá než přesnou lokaci obou kopytovitých klínků ponechat otevřenou. V pozitivním případě by šlo o jediné doklady neolitického osídlení lokality.

Z eneolitických památek uvádí F. Vildomeč 2 úplné šálky s oblým dnem, větší počet střepů nádob, hliněnou pintaderu, 2 úplné a další polovinu hliněné lžice, 46 celých a další polovinu přeslenu, 3 válcovitá závaží, 1 vejčité a 1 kuželovité závaží, 3 kuželovitá závažička a „kotouč s dírou podobný velkému přeslenu“. Dále registruje následující kamenné předměty: 1 podlouhlá kamenná sekerka, další malá sekerka s přihroceným týlem, 3 poškozené sekerky, 3 mlaty, trojhranná rohovcová šipka, 3 pazourková škrabadla, 3 další pazourkové nástroje a pazourkové úlomky, 3 závěsné kamenné brousky (1 s protrženým uchem), další zlomky brousek, křemenná koule, kotouč z ruly, běhoun z ručního mlýnu, plochý v okrouhlé ostří přibroušený kámen, na hranách ubroušený válec a oblázky.

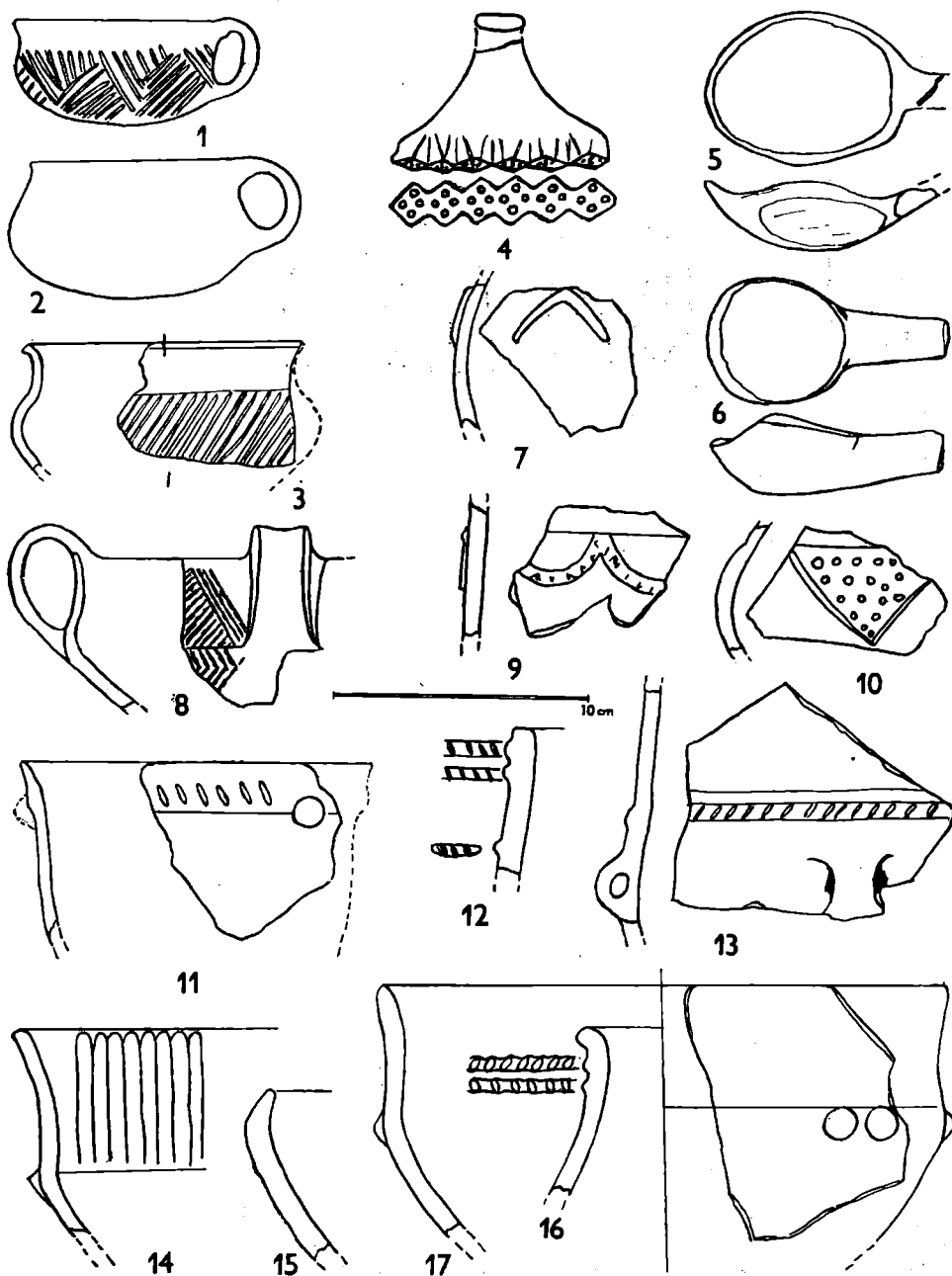
Dále se uvádí také větší počet kostěných a parohových předmětů včetně suroviny a polotovarů; tyto nálezy jsou velmi nepřehledné, jejich kulturní určení je nesnadné nebo vůbec nemožné a proto s nimi pro daný účel dále nepracuji.

V MM v Brně je dnes možno identifikovat následující významné eneolitické artefakty:

1. Drobný šálek se slabě znatelnými kanelami, které tvoří nepravidelně do sebe zaklíněné šrafované trojúhelníky (MM, 50 058), obr. 2 : 1.
2. O něco větší nezdobený šálek (MM, 50 059), obr. 2 : 2.
3. Větší okrajový střep z otevřené nádoby se šikmým žlábkováním na výdutí (MM, 49 993), obr. 2 : 3.
4. Střep z výdutě nádoby s plastickou podkovovitou lištou na vnější straně (MM, 49 994), obr. 2 : 7.
5. Střep z výdutě amforovité nádoby s výzdobou žlábkovaného trojúhelníka, vyplněného nepravidelnými důlky (MM, 49 992), obr. 2 : 10.
6. Střep ze stěny větší nádoby s plastickou girlandovitou lištou (MM, 50 016), obr. 2 : 9.
7. Okrajová část menšího nálevkovitého hrnce (MM, 50 052), obr. 2 : 11.
8. Okrajová část větší nálevkovité mísy se svislou kanelací na vnitřní ploše okraje (MM, 50 005), obr. 2 : 14.
9. Okrajová část vyšší nálevkovité mísy s plastickými výčnělky na maximální výdutí (MM, 50 051), obr. 2 : 17.
10. Střep z výdutě amfory s dochovalým páskovým uchem (MM, 50 008).
11. Okrajová část šálku s dochovalým páskovým uchem a zbytky výzdoby provedené brázděným vpichem na výdutí (MM, 50 007), obr. 2 : 8.

Obr. 1. Znojmo-hrad. Neolitické a eneolitické památky ze spodní vrstvy místního kulturního souvrství (lokace kopytovitých klintků — č. 1 a 2 — na hrad je nejistá).

Obr. 2. Znojmo-hrad. Eneolitická keramika ze spodní vrstvy místního kulturního souvrství.

12. Část malého páskového ucha s podobnou výzdobou (MM, neinv.).
13. Větší část stěny amforovitě nádoby s uchem a plastickou horizontální lištou, členěnou šikmými vruby (MM, 50 020), obr. 2 : 13.
14. Okrajový střep větší zásobnicové nádoby s dvojitou horizontální plastickou, vruby členěnou lištou pod okrajem (MM, 50 011), obr. 2 : 16.
15. Asi 40 dalších střepů neolitické keramiky (MM, většinou neinv.), obr. 2 : 12, 15.
16. Keramická pintadera s podélnou kosočtverečně členěnou bází (MM, 50 003), obr. 2 : 4.
17. Poškozená keramická lžice s delší rukojetí (MM, 50 004), obr. 2 : 6.
18. Mělká keramická lžice s odlomenou rukojetí (MM, 49 989), obr. 2 : 5.
19. Asi polovina menší keramické lžice s odlomenou rukojetí (MM, 50 009).
20. Vyšší kuželovité závažíčko (MM, 50 046), obr. 1 : 7.
21. Vysoké deformované závažíčko (MM, 50 047), obr. 1 : 8.
22. Celkem 47 celých přeslenů (MM, různá inv. č. a neinv.), obr. 1 : 9, 12. — Některé přesleny jsou patrně halštatské.
23. Půlka plochého zdobeného přeslenu (MM, neinv.), obr. 1 : 13.
24. Keramický disk s otvorem (MM, 50 056), obr. 1 : 10.
25. Větší válcovité hliněné závaží (MM, 50 024), obr. 1 : 16.
26. Větší kuželovité hliněné závaží (MM, 50 025), obr. 1 : 14.
27. Větší ploché vejčité závaží (MM, neinv.), obr. 1 : 15.
28. Poměrně masivní břidlicová sekerka s obroustranně asymetricky zbroušeným ostřím (MM, neinv.), obr. 1 : 3.
29. Masivní kamenná sekerka s velmi nepravidelně zbroušeným ostřím (MM, neinv.), obr. 1 : 4.
30. 2 zlomky kamenných sekeromlatů (MM, neinv.), obr. 1 : 5, 6.
31. Křemenný drtič oboustranně silně obroušený (MM, neinv.), obr. 1 : 11.

Prvé významné osídlení znojemského hradního návrší tedy spadá do staršího eneolitu. Výrazně je tu zastoupena keramika kultury nálevkovitých pohárů (KNP), jak konstatovala již A. HOUŠTOVÁ (1960, 40—41, tab. XXIV : 7). Uvedená badatelka zařadila zdejší nálezy do 3. (jevišovické) fáze KNP na Moravě, tj. na úroveň jevišovické vrstvy C₂ (ibidem, mapka č. 4). Dochovalý keramický materiál tomuto zařazení rámcově skutečně odpovídá, ať již jde o nezdobený šálek s poněkud vyhnutým okrajem a naznačeným hrdlem (obr. 2 : 2), o fragmenty nálevkovitých nádob (obr. 2 : 7, 11), amforek (obr. 2 : 10) či nálevkovitě koncipovaných mís (obr. 2 : 14, 17), z nichž poslední má konkrétní analogie právě v základním jevišovickém fondu ve vrstvě C₂ (MEDUNOVÁ—BENEŠOVÁ 1981, tab. 6 : 1). Z rámce této fáze KNP se patrně nevylučuje ani fragment šálku s výzdobou brázděného vpichu — keramika typu Bajč—Retz—Křepice (obr. 2 : 8); tato část nádoby byla již několikrát publikována ve více méně věrohodné rekonstrukci J. PAVELČÍKEM (1973, tab. 4 : 5). Méně známé je malé páskové ouško s výzdobou brázděnému vpichu podobnou. Je sice pravda, že v Dolním Rakousku se keramika typu Retz váže především na baalberskou fázi KNP (RUTTKAY, v tisku), ale zde narážíme jednak na otázku periodizace celého tohoto kulturního komplexu a jeho jednotlivých regionálních větví, jednak na časově obecně delší výskyt keramiky zdobené brázděným vpichem. Dnes je prokázáno, že ve středním Podunají provází tato keramika jednotlivé úseky staršího a středního eneolitu až po bolerázský stupeň kanelované keramiky včetně (PALLIARDI 1914, 272, obr. 26; TOČÍK 1961, 342; JANÁK 1976, 31). Do souvislosti s keramikou typu Bajč—Retz—Křepice je třeba uvést také keramickou pintaderu (obr. 2 : 4), jak svědčí obdobné nálezy ze Slovenska (TOČÍK 1961, 335, obr. 12 : 7).

Spíše až na úroveň starší fáze kanelované keramiky, tj. na úroveň jevišovické vrstvy C₁, pak spadají menší kanelovaný šálek (obr. 2 : 1), další fragment kanelované nádoby (obr. 2 : 3) a řada střepů s plastickými členěnými lištami (obr. 2 : 12, 13, 16). Analogii pro žlábkovaný šálek najdeme opět především v horní části jevišovické vrstvy C (PALLIARDI 1914, obr. 28; MEDUNOVÁ—BENEŠOVÁ 1981, tab. 72—73); tamtéž je nespočet obdob pro střepy s vícenásobnými členěnými lištami (MEDUNOVÁ—BENEŠOVÁ 1981, tab. 83—108). Ne zcela přesně zařaditelné jsou hliněné lžice (obr. 2 : 5,6), stejně jako většina přeslenů a závaží (obr. 1 : 7—9,12,13,10,14—16); lze uvažovat o jejich příslušnosti k oběma uvedeným časovým horizontům. V příslušných jevišovických vrstvách se obdobné předměty objevovaly dost početně a v typologicky sotva odlišitelných tvarech.

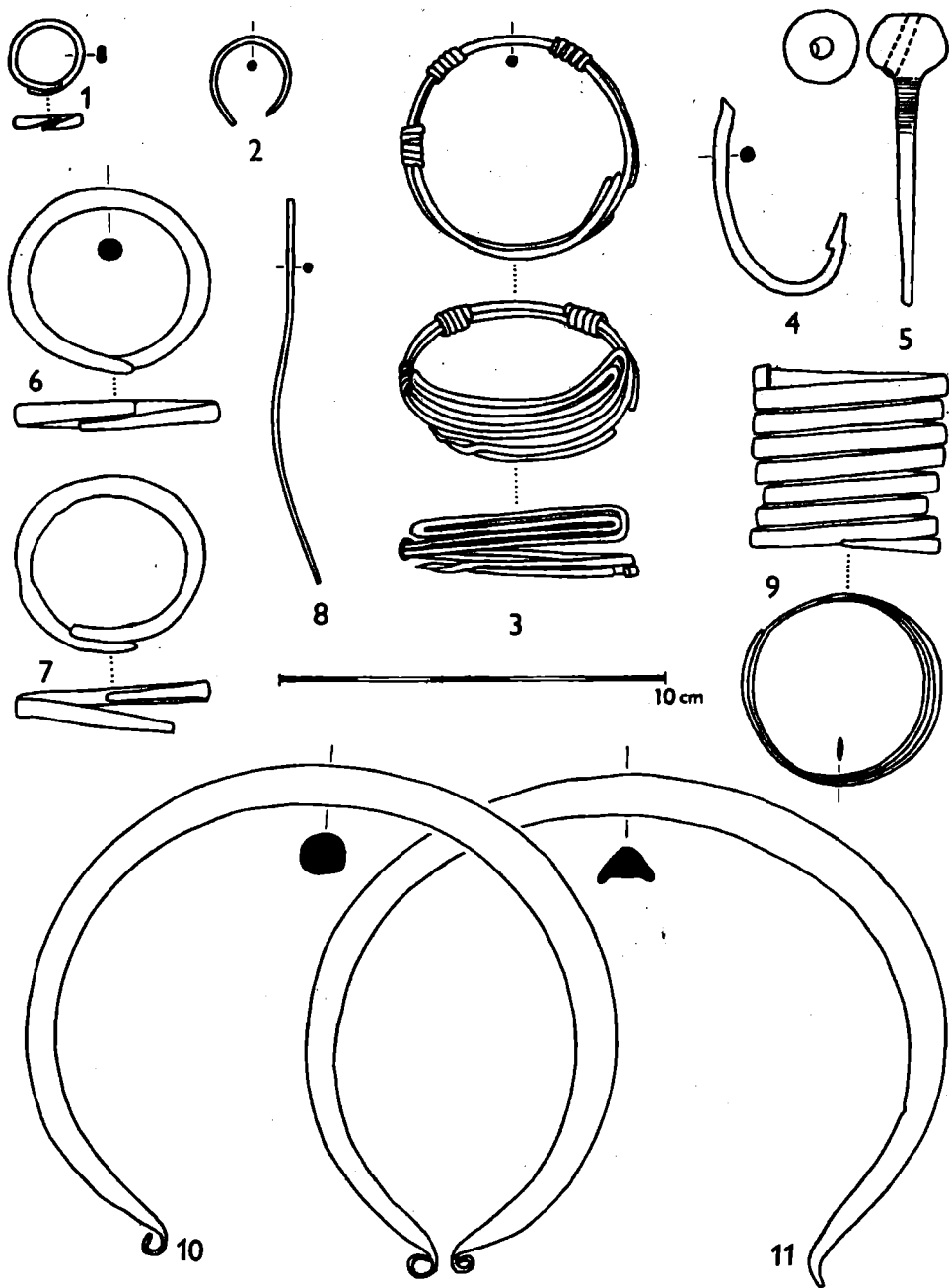
Kamenné, kostěné a parohové předměty ze spodní vrstvy znojemského hradu dále nebudu rozebírat; jde o památky malé kulturní průkaznosti.

DOBA BRONZOVÁ

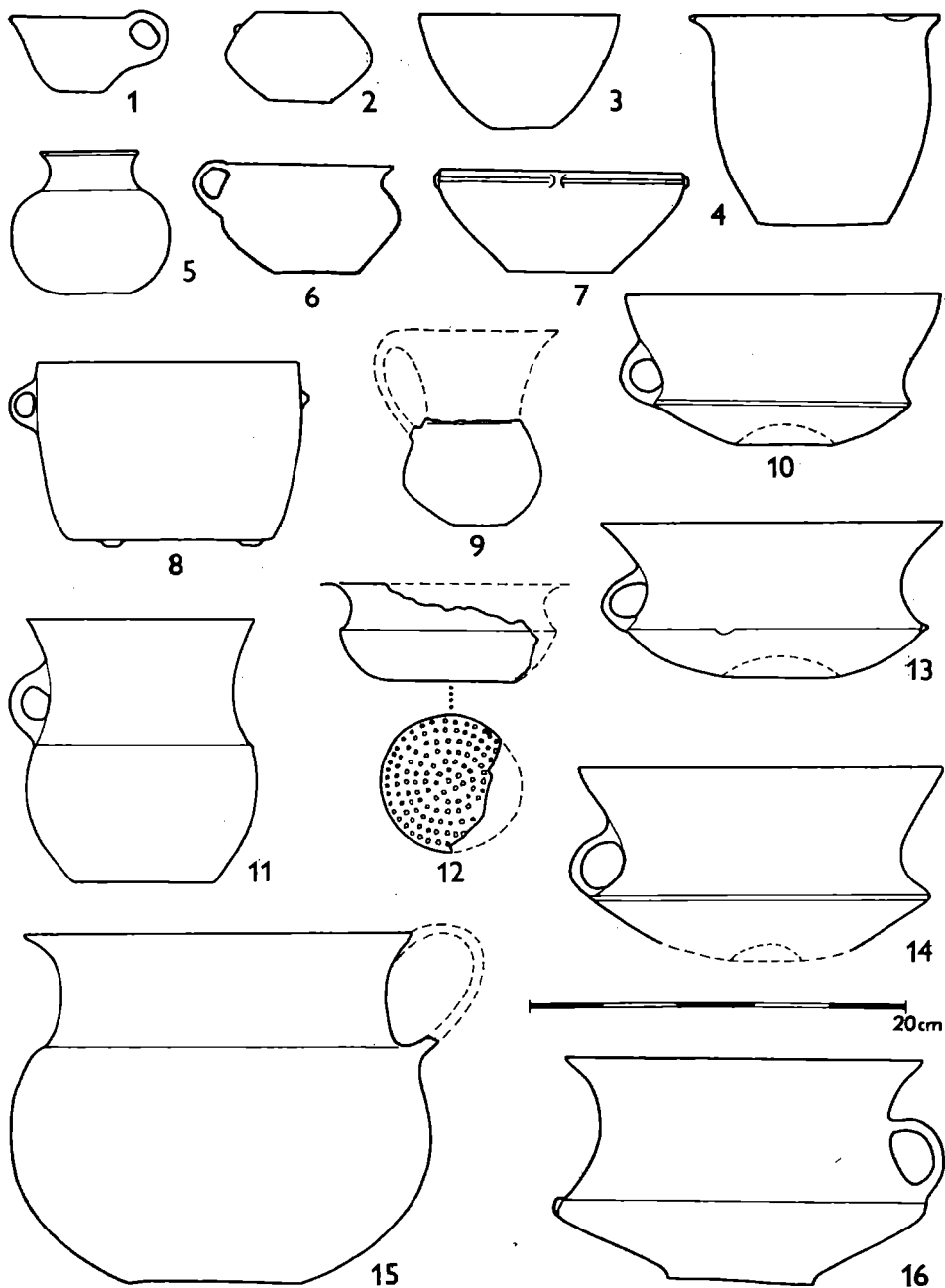
Ze značného množství dochovalých památek konce starší doby bronzové je již dnes těžko určit co skutečně pochází z vrstev znojemského hradu a co z jiných míst ve znojemském podhradí. Údaje Vildomcova soupisu (1922) se v některých případech rozcházejí s jinými literárními údaji (srov. TIHELKA 1962, 135—138 s další lit.). Pro zjednodušení situace se v dalším přidržuji Vildomcova soupisu; podle něho se v Palliar-diho sbírce nacházela tato starobronzová keramika:

1. Větší šálek věteřovského typu s vlnovitě prohnutými stěnami (MM, 54 033), obr. 4 : 10.
2. Větší hrnek s kulovitou výdutí, prohnutým hrdlem a kořenem ucha (MM, 54 034), obr. 4 : 15.
3. Drobné dvojkonické osudíčko (MM, 54 035), obr. 4 : 2.
4. Spodek džbánu s dolním kořenem ucha (MM, 54 036), obr. 4 : 9.
5. Větší šálek se široce rozevřeným okrajem (MM, 54 037), obr. 4 : 13.
6. Větší část cedníku — misky s vyšším prohnutým hrdlem (MM, 54 039), obr. 4 : 12.
7. Miska únětického typu se žlábkem pod okrajem (MM, 54 042), obr. 4 : 7.
8. Větší soudkovitý hrnek na 3 lalúčkovitých nožkách (MM, 54 043), obr. 4 : 8.
9. Vysoký hrnek s uchem na spodku hrdla (MM, 54 045), obr. 4 : 11.
10. Větší hrnek s okrajem s lalúčky (MM, 54 046), obr. 4 : 4.
11. Jednoduchá hnízdovitá miska (MM, 54 047), obr. 4 : 3.
12. Nožkovitý spodek věteřovské nádoby (MM, 54 048).
13. Drobná věteřovská nádoba s kulovitou výdutí (MM, 54 052), obr. 4 : 5.
14. Větší část šálku věteřovského typu s náznakem vlnovitého pronutí stěn (MM, 54 055), obr. 4 : 14.
15. Střep ze dna nádoby zbrúšený do srdcovitého tvaru (MM, 54 056).
16. Kotouč vykroužený ze střepu (?).
17. Nejméně 5 střepů (?).

Uvedený materiál zřejmě skutečně ze spodní vrstvy hradu pochází. Naproti tomu asi z této polohy nepochází 3 únětické nádoby, zainven-

Obr. 3. Znojmo-hrad a podhradí. Dochovalé bronzové předměty z konce starší doby bronzové.

Obr. 4. Znojmo-hrad. Keramika konce starší doby bronzové ze spodní vrstvy místního kulturního souvrství (lokace nádob č. 1, 6 a 16 na hrad je nejistá).

tované ve sbírkách MM v Brně v kontextu s výše uvedenými předměty:

- a. Drobný únětický šálek s uchem (MM, 53 256), obr. 4 : 1.
- b. Únětický hrnek s uchem při okraji (MM, 54 054), obr. 4 : 6.
- c. Větší únětický hrnek s uchem na spodku hrdla (MM, 54 038), obr. 4 : 16.

Tyto 3 nádoby mohou pocházet z některého z porušených únětických hrobů z katastru města Znojma (TIHELKA 1952, 330; 1962, 135; POBORSKÝ—VILDOMEČ 1972, 143—144), ale spolehlivě to určit nelze.

Ze sbírky F. Vildomce je uložen v MM v Brně následující věteřovská keramika, která pochází ze znojmského hradu:

18. Velká vejčitá nádoba s otevřeným okrajem s lalůčky, vrásněná na povrchu svíslým prstováním (MM, neinv., Vild. 1), obr. 5 : 1.
19. Dno s částí spodku větší nádoby (MM, neinv., Vild. 2).

Inventář hrobu, prozkoumaného r. 1929 v pivovaře (areál předhradí) A. Vrbkou, který tvořily 3 džbánky a 2 kostěná sídla (TIHELKA 1952, 330—331; 1962, 137), tedy asi materiál věteřovský, má být uložen v JM ve Znojmě, je však současně neidentifikovatelný. Hrob z r. 1892, uložený v JM ve Znojmě in situ (TIHELKA 1952, 330), pochází ze Znojma, ale udání polohy je nejisté.

Podle Vildomcova soupisu (1922) pochází ze spodní vrstvy na hradě také několik bronzových předmětů (dnes MM v Brně). Pravděpodobně však zde došlo ke kontaminaci s předměty z únětických hrobů porušených r. 1870 při stavbě dráhy a topíren, které se rovněž dostaly do tehdejší Palliardio sbírky (TIHELKA 1952, 330; 1962, 136). Dnes již nelze rozhodnout, co skutečně z hradu pochází a co je z blízkého podhradí. Podávám proto soupis všech dochovaných bronzových předmětů, jejichž původ má nějaký vztah ke znojmskému hradnímu areálu či k jeho podhradí.

20. Spirálovitý nárameník, rozlomený na dvě části (MM, 54 057), obr. 3 : 9.
21. Náramek stočený z dvojitého drátu s klíčkou (MM, 54 062), obr. 3 : 3.
22. Jehlice s velkou dutou kulovitou (kuželovitě formovanou) hlavicí se šikmým otvorem (MM, 54 063), obr. 3 : 5.
- 23.—24. Dva tyčinkovité náramky s konci přeloženými přes sebe (MM, 54 064—5), obr. 3 : 6.7.
25. Menší kroužek s konci přeloženými přes sebe (MM, neinv.), obr. 3 : 1.
26. Bronzový kroužek s nedovřenými konci (MM, neinv.), obr. 3 : 2.
27. Kus bronzového drátu, snad jehly (MM, neinv.), obr. 3 : 8.
28. Větší korodovaný háček k udici (MM, neinv.), obr. 3 : 4.

Kromě toho pochází z vrstvy F na hradě depot asi 70 měděných hřiven (PALLIARDI 1894; TIHELKA 1962, 137; 1965, 44—45, tab. 16 : a, 19 : a, b), v literatuře již několikrát popsány. Hřivny jsou si velmi podobné, liší se pouze svými profily: jsou na řezu buď čtvercové se zaoblenými rohy, nebo trojúhelníkové s prolomenou základnou či polokruhové s lištami na bázi. 4 hřivny z depotu se dostaly se sbírkou P. Palliardio do MM v Brně (inv. č. 54 058—54 061), zbytek je v JM ve Znojmě.

Znojmská hradní ostrožna byla tedy nesporně osídlena na konci starší doby bronzové. Je velmi pravděpodobné, že výšinné sídliště zde vzniklo již na konci únětické kultury (STUHLÍK 1985, 137—138), ale zcela jistě

zde existovalo výšinné, snad i opevněné (?) sídliště lidu věteřovského typu (TIHELKA 1952, 331; 1960, 100; PODBORSKÝ—VILDOMEČ 1972, 90, 144). Z této doby pochází také nejpočetnější série památek hmotné kultury. Vzhledem k tomu, že z Palliardiho sbírky je dochováno jen velmi malé množství střepů věteřovské keramiky, dá se soudit, že střepový materiál — jehož bývá ve věteřovských vrstvách na výšinných sídlišťích neobyčejně velké množství — nebyl v minulém století sbírán.

Věteřovskou keramiku reprezentují především soudkovitý hrnek na lalčkovitých nožkách a všechny tři šálky (obr. 4 : 8,10,13,14); představují klasické tvary uvedené kultury a není třeba k nim uvádět analogie. Ve věteřovských sídlištních nálezích se také běžně vyskytují bezuché hrnky a hrnce, nejčastěji vejčitého tvaru (obr. 4 : 4, 5 : 1), jakých zaznamenal K. TIHELKA na 180 kusů (1960, 35, obr. 9 : 4,6,9, 17 : 10, 24 : 4,6, 26 : 3); objevily se dost početně také na nově publikovaném sídlišti v Budkovicích (ONDRÁČEK—STUHLÍKOVÁ 1982). Menší nádobka ze Znojma-hradu by mohla být chápána i jako přechodný tvar mezi obyčejným věteřovským hrnkem a hrnkem maďarovského typu (TIHELKA 1960, 37, obr. 20 : 4), kterých však je na Moravě velmi málo.

Méně časté jsou již džbánky, zvl. maďarovské (na Slovensku naopak velmi početné, srov. TOČÍK 1964, 21 ad., obr. 12), k nimž asi bude třeba počítat i náš fragment ze znojemského hradu (obr. 4 : 9). I z Moravy pochází několik exemplářů maďarovských džbánek na nožkách (Bezměrov, Horní Dunajovice, Kobylí, Lednice, Opava-Jaktař: TIHELKA 1950, obr. 8; 1960, obr. 19 : 4,6, 32 : 2; 1962, tab. XII : 18), ale jsou tu i prostší džbánky s obyčejným dnem a kalichovitě rozevřeným okrajem (Žarošice, Želešice: TIHELKA 1962, tab. XXIII : 8; 1960, obr. 20 : 1), které by mohly být analogií pro rekonstruovaný znojemský exemplář. Vzácný tvar představuje vyšší hrnek s uchem na spodku hrdla (obr. 4 : 11), jemuž se patrně nejvíce blíží nádoba z objektu č. 15 z Budkovic, příp. i exemplář z hrobu „U dvora“ z téže lokality (ONDRÁČEK—STUHLÍKOVÁ 1982, tab. 32 : 6, obr. 3 : 13). Nádoby s kulovitou výdutí jsou pro věteřovskou keramiku obecně dost příznačné, v té podobě, v jaké se vyskytly na znojemském hradě (obr. 4 : 5,15), jsou však výjimečné. Malá nádobka s nízkým hrdlem snad přímou analogii nemá; nejvíce se jí blíží exemplář se svislými žebry a uchem z Dolních Kounic (TIHELKA 1960, obr. 20 : 2). Velká nádoba s odlomeným uchem (obr. 4 : 15) je vůbec zcela ojedinělá. Také cedníky jsou ve věteřovské kultuře běžným artiklem (zvl. ve střepovém materiálu), typologicky jsou však velmi nejednotné (TIHELKA 1960, 58). Fragment ze znojemského hradu (obr. 4 : 12) pochází ze širokého mísovitěho tvaru s výrazným prohnutým hrdlem a vyhrnutým okrajem; podobné mísovité nádoby, často opatřené uchem na podhrdlí, se objeví v sídlištním inventáři v řadě případů (Rymice—Količín, Křepice—Hradisko, Mikulov, Charváty: TIHELKA 1960, obr. 15 : 2, 19 : 10, 22 : 9, 26 : 4), aniž ovšem jde o cedníky. Z tohoto hlediska je znojemský exemplář s otvory ve dně poměrně vzácný.

Zbývající keramické tvary (obr. 4 : 2,3,7,16) mohou být připsány jak pozdní únětické kultuře, tak kultuře věteřovské, pouze v případě drobného šáku a hrnku (4 : 1,6) bude únětická provenience asi mimo pochybnost.

Bronzové předměty ze znojemského hradu či podhradí jsou datovatelné vesměs také do pozdní fáze starší doby bronzové. Platí to zvláště o jehlici (obr. 3 : 5); jehlice s kulovitou šikmo protknutou hlavicí vystupují v rámci únětické kultury jen v nejmladších celcích (TIHELKA 1953, 270 ad.; ONDRÁČEK 1962, 76) a zcela běžné jsou také na věteřovských sídlištích (TIHELKA 1960, 80 ad.). Na některých mladoúnětických pohřebištích (srov. např. Těšetice—„Vinohrady“: LORENCOVÁ—BENEŠ—PODBORSKÝ 1987) se ještě vůbec nevyskytly. Exemplář ze Znojma svou masivností (spolu s rýhováním na krčku) splňuje předpoklady pozdního vývoje daného typu jehlic. Z ostatních bronzových předmětů se páskové spirálovité nárameníky (obr. 3 : 9) objevují vesměs až v R BA₂ a mohou přežívat do věteřovské doby, pozdní jsou také tyčinkovité náramky s konci přeloženými přes sebe (obr. 3 : 6,7; typologicky také drobný tvar 3 : 1) a stejně pozdě se v rámci starší doby bronzové vyskytují náramky svinuté z dvojitého drátu (obr. 3 : 3; srov. TIHELKA 1953, 266, obr. 18 : 3, LORENCOVÁ—BENEŠ—PODBORSKÝ, 134, obr. 44d : 8,9). Ostatní drobné bronzové artefakty chronologický význam nemají; háček k udici se na únětických sídlištích běžně nevyskytuje. O depotu hřiven ze znojemského hradu bylo již několikrát v jiných souvislostech pojednáno; právě tento nález může být silným argumentem pro předpoklad existence mladoúnětického (předvěteřovského) výšinného sídliště na dané lokalitě.

Ostrožna znojemského hradu nese dále také stopy osídlení lidem středodunajské mohylové kultury. Památky střední doby bronzové sice odtud zatím uváděny nebyly, ale ve sbírkách MM v Brně jsou dochovány nejméně 4 typické keramické fragmenty (obr. 6 : 1,2,4,7, snad i 3), které mohylové kultuře nesporně patří. K těmto střepům se neváže žádná dokumentace (materiál je neinventován) než nápis na krabici. Střepy asi nepocházejí ze sbírky J. Palliardiho, protože ten, ani F. Vildomec se o nich nezmiňují.

Nesporné jsou doklady osídlení hradu v pozdní době bronzové (HB), kdy zde opět mohlo existovat opevněné(?) výšinné sídliště (PODBORSKÝ 1970a, 217; 1972 50; PODBORSKÝ—VILDOMEK 1972, 144); nálezů z té doby je sice málo, ale jsou průkazné a identifikovatelné s původními informacemi náleze (PALLIARDI 1888; ČERVINKA 1902, 235, tab. XXXIX—XL). F. VILDOMEK sice také eviduje sumární střepy slezské a halštatské (1922), ale blíže je nespécifikuje. Celkový počet nálezů ze stupně HB tedy nelze uvést; musí se vycházet pouze z dochovalého inventáře. Průkazný je zvláště okrajový střep šálku slezské kultury s typickou výzdobou (obr. 6 : 6), jakož i fragment z výdutě slezského osudí (obr. 6 : 5). Slezský je také drobný strípek šálku s perličkovou výzdobou na vnitřní straně; stejně kulturně zařaditelné jsou ještě další velmi drobné fragmenty (MM Brno, neinv.). Naproti tomu není jisté, zda z hradního návrší pochází také část amforovité zásobnice stupně HB (podolské kultury?) uložená v MM (neinv.) spolu se zbytky spálených lidských kostí (obr. 5 : 2); je možné, že tento pohřeb pochází spíše ze Znojma-Hradiště, kde je pohřebiště podolsko-stillfriedské skupiny bezpečně doloženo (KALOUSEK 1955, 13 ad.; PODBORSKÝ 1970a, 217 tab 86 : 6; PODBORSKÝ—VILDOMEK 1972, 145).

Přítomnost slezské keramiky severního komplexu popelnicových polí na Znojemsku není překvapující. Tzv. slezský proud, směřovaný v HB na jižní Moravu, konstatovala již řada badatelů (NEKVASIL 1964, 253 až 254; PODBORSKÝ 1970b, 37, pozn. č. 155; KAZDOVÁ 1982, 120 ad., 128 ad. — zde i další lit.). Dnes je všeobecně známo, že slezský lid se zachycoval především na výšinných sídlišťích svého jižního sousedství; na jihozápadní Moravě je toho typickým příkladem Hradisko u Křepic, stejně tak ovšem by bylo možno poukázat i na výšinná sídliště na Leskouně u Olbramovic, u Plavče, Suchohrdel aj. Nechybí ani doklady přímého průchodu nositelů slezské kultury otevřeným terénem Znojemska (KAZDOVÁ 1982, 120 ad.).

DOBA HALŠTATSKÁ

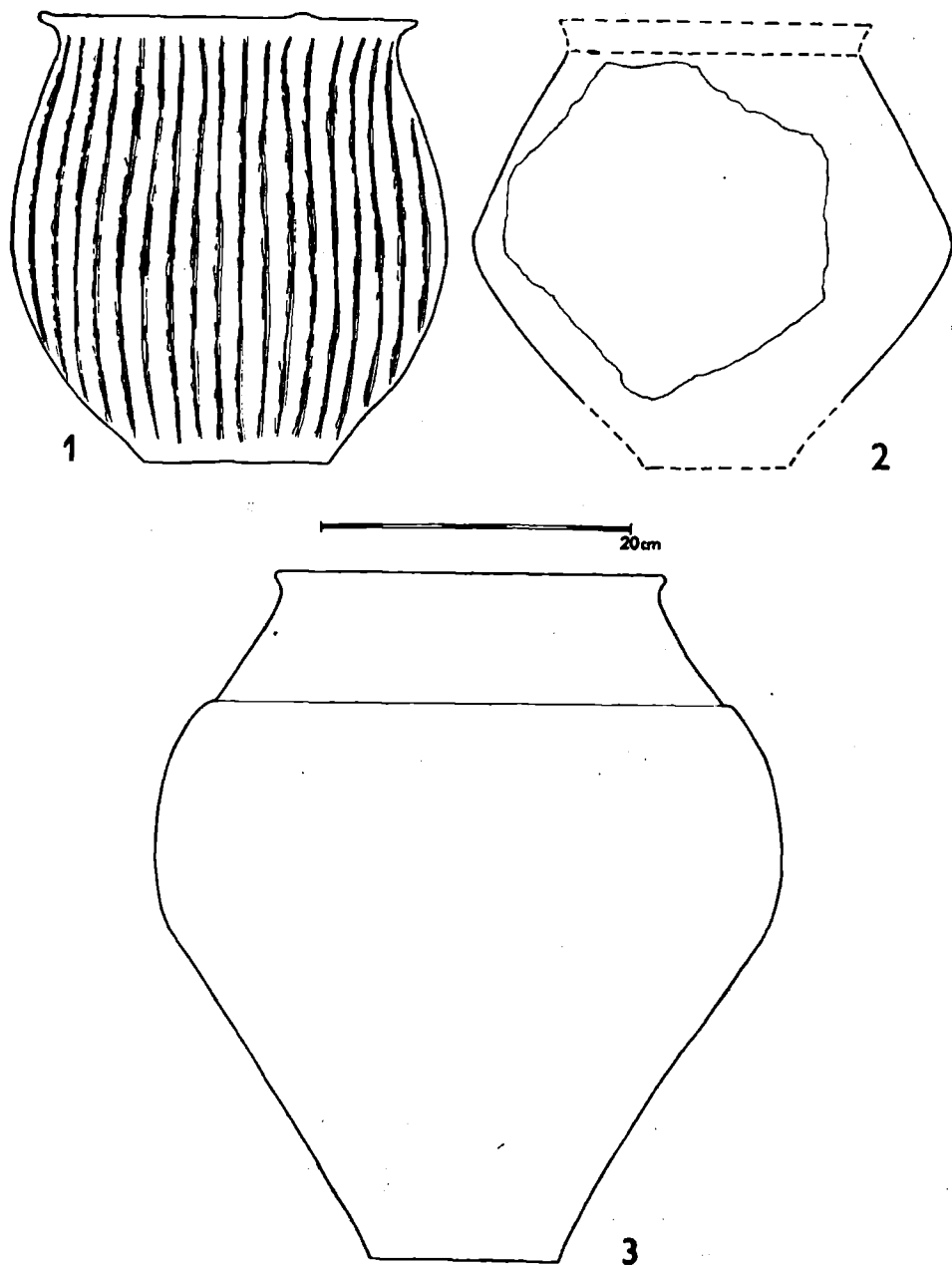
F. VILDOMEČ podává následující soupis halštatských památek ze znojemského hradu (1922):

1. Hrníček s uchem nad okraj (snad obr. 6 : 14? — MM, 61 997).
2. Šálek s vyčnívajícím uchem (snad obr. 6 : 13? — MM, 61 998).
3. Hrubý hrnec s uchem nad okraj (snad obr. 6 : 17? — MM, 61 999).
4. Baňatá doplněná nádoba (?).
5. Stěpy slezské a halštatské (srov. výše a dále).
6. 11 zdobených přeslenů (srov. výše — zde obr. 6 : 9).
7. 2 kotouče s dírou při okraji (?).
8. Hliněný kruh (obr. 6 : 12 — MM, 50 055).
9. Hliněný kotouč s otvorem a měsíčkovitým výkrojkem (obr. 6 : 8 — MM, 50 020).
10. Polovina zelené skleněné perly (?).
11. Dvojkruželovitý kostěný přeslen (?).
12. 3 parohová šídla.

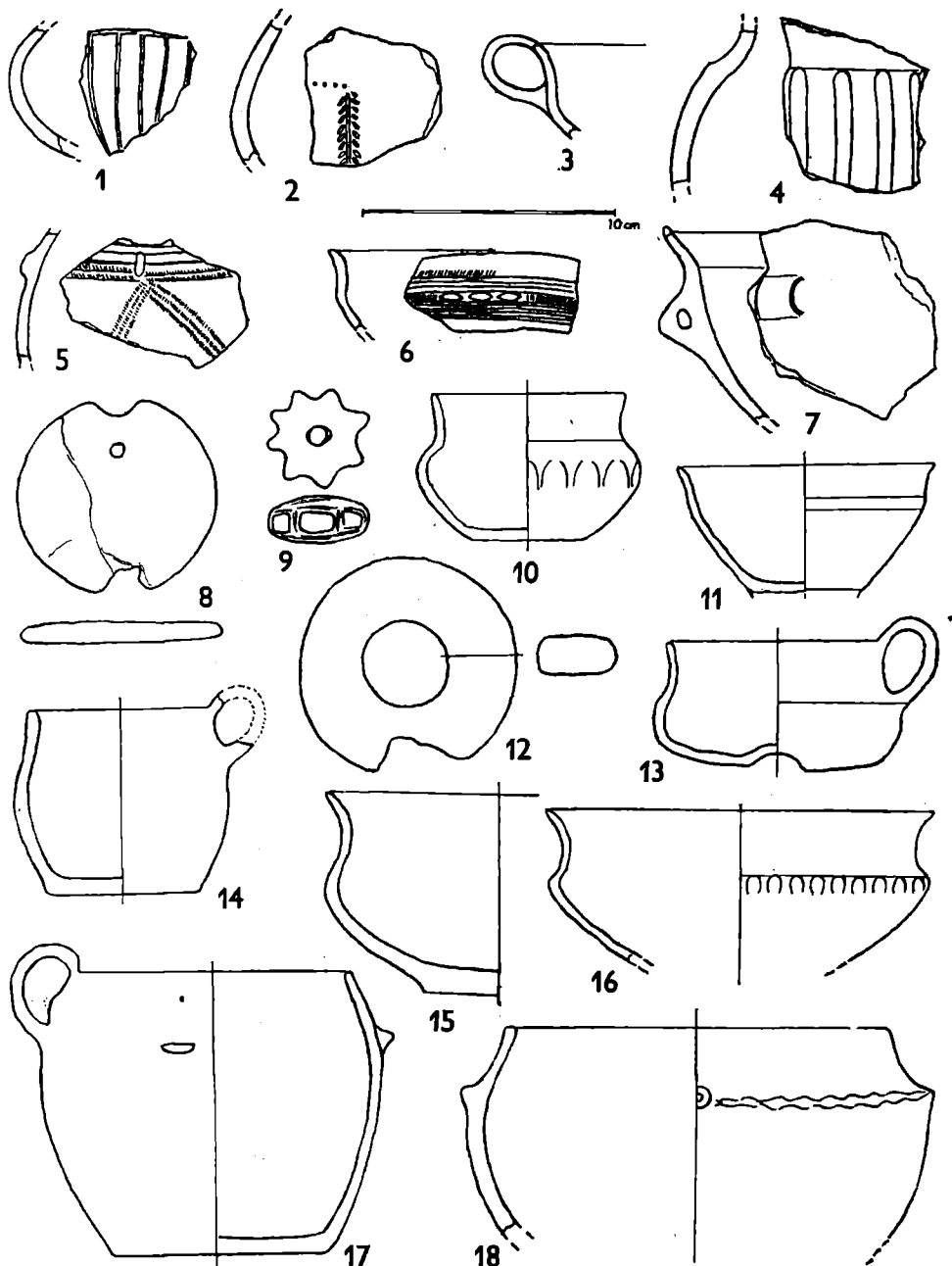
Hliněné přesleny, kotouče a kruhy jsou ve sbírkách MM v Brně uloženy pohromadě s materiálem eneolitickým (srov. výše) a ne vždy je možno jednotlivé exempláře od sebe kulturně odlišit; ostatně nejde o předměty eminentní vědecké hodnoty.

Ve sbírkách MM v Brně však se nalézají ještě další halštatské nádoby:

13. Menší otevřené mísovitě osudí se širokými žebry, protlačenými zevnitř na výduti (obr. 6 : 10 — MM, 54 051).
14. Menší miska s naznačeným hrdlem a dnem, od něhož se odlepila původní nožka (?); hrdlo na vnější straně hlazeno tuhou (obr. 6 : 11 — MM, 54 053).
15. Okrajová část tenčí černé misky s prohnutým hrdlem a krátkými souvislými žlábkami na výduti (rekonstr. na obr. 6 : 16 — MM, neinv.).
16. Okrajová část soudkovité nádoby s plastickou páskou pod hlazeným hrdlem a zbytkem hrubě modelované výdutě (rekonstr. na obr. 6 : 18 — MM, neinv.).
17. Okrajová část hrubší soudkovité nádoby s plastickou páskou pod hrdlem (nezobrazeno — MM, 50 017—50 019).
18. Vysoká amforovitá zásobnice s nalepeným štítkem s nápisem „Znojmo-hrad“ (obr. 5 : 3 — MM, 64 839).
19. Úplný profil menší otevřené nádoby černě hlazeného povrchu (rekonstr. na obr. 6 : 15 — MM, neinv.). Kulturní příslušnost tohoto exempláře k halštatské kultuře však není zcela jistá.

Obr. 5. Znojmo-hrad. Keramika kultur věteřovské (1), podolské (2) a horákovské (3) z hradní ostrožny (lokace nádoby č. 2 na hrad je nejistá).

Obr. 6. Znojmo-hrad. Keramika středodunajské mohylové kultury (1—4, 7), slezské kultury (5,6) a halštatské horákovské kultury (8—18) z hradní ostrožny (lokace nádob č. 10, 11, 13, 14 a 17 na hrad je nejistá).

Z úplných halštatských nádob, jejichž původ z hradu je mimo pochybnost, stojí na prvním místě velká amforovitá zásobnice (obr. 5 : 3). Pochází zřejmě ze sbírky F. Vildomce, který se v jednom ze svých soupisů zmiňuje, že z vrstev hradu ve Znojmě pochází velký halštatský hrnc (VILDOMEK 1931, 8). Předmět náleží horákovské kultuře, pravděpodobně mladší fázi jejího středního stupně (PODBORSKÝ 1970b, tab. VIII : 6).

Z ostatní keramiky lze uvést jako autentické především střepy sídlištního rázu (obr. 6 : 16,18) a také závěsný kruhový terč s měsíčkovitým výkrojkem (6 : 8); uvedená keramika je pro jihomoravská halštatská sídliště, zvláště mladšího stupně, typická (PODBORSKÝ 1970b, 94,92,96). Tento inventář ukazuje, že ostrožna znojemského hradu byla zcela jistě využita také na konci středního a v mladém stupni vývoje horákovské kultury. Vyloučit nelze ani možnost, že tu opět šlo o opevněné pozdně halštatské výšinné sídliště, jakých je z jižní Moravy v té době známo větší množství.

Poněkud složitější je zjišťování věrohodnosti ostatních halštatských nádob, zvláště celistvých exemplářů (obr. 6 : 10,11,13,14,17). Jejich původ z hradní vrstvy „F“ zcela jistý není, i když většina nádobek odpovídá Vildomcovu soupisu. Pokud se skutečně na hradě našly, ukazovaly by patrně na zničený hrob. Jejich datace vcelku souhlasí s výše uvedenou chronologií halštatského sídlištního inventáře.

Znojemská hradní ostrožna tedy byla v době halštatské horákovské kultury, spíše v jejím mladém vývojovém stupni, opět osídlena. Není vyloučeno, že tu stálo znovu opevněné výšinné sídliště, jakých je v té době na Znojemsku značný počet, doložit to však může jedině případný zevrubnější terénní výzkum.

Pozoruhodné je, že z lokality nejsou známy nálezy laténské. Doba starých Keltů je na jihozápadní Moravě vůbec reprezentována jen relativně malým počtem jejich autentických pozůstatků. Zatím zůstává v platnosti téze o přežívání halštatského lidu v této oblasti právě do doby laténské a o poměrně pozdní okupaci Znojemska historickými Kelty.

Dostáváme se k době římské. V povědomí veřejnosti se udržuje přesvědčení o mimořádném významu Znojma a Znojemska v době tažení římských legií proti Germánům na sever od opevněné římské hranice. Uvažuje se o římských obchodních cestách, které se měly právě někde u Znojma křížovat, myslí se na existenci římského kastelu někde ve městě atd. Tyto úvahy jsou živeny i některými literárními údaji. Tak prý již na počátku 19. stol. se našla u dobsického mostu ve Znojmě římská mramorová urna; později se ukázalo, že šlo s největší pravděpodobností o novověký nález (PERNÍČKA 1958, 69; PODBORSKÝ—VILDOMEC 1972, 27, pozn. č. 4). Podobně pochybný údaj pochází od A. Vrbky: v 70. letech podle něho odkryto v okolí znojemské rotundy dokonce římské hypokaustum (RICHTER—SAMEK—STEHLÍK 1966, 12). Fakt, že o nálezu tak významného objektu se vůbec nezmiňují A. Komers a J. Palliardi, tuto informaci velmi zpochybňuje. Tradují se také údajné nálezy římských cihel z hradu a ze svahů pod hradem, ba i nálezy římské tery sigiláty. Takové památky však nikde v našich muzejních sbírkách neexistují. Identifikován byl pouze drobný přeslínek (průměr

22 mm) vyrobený ze střepu tery sigiláty, který konstatoval v obsahu svrchních vrstev F. VILDOMEK (1922). Jeho druhotná provenience z římské keramiky (zbytky reliéfní výzdoby) je mimo pochybnost (MM, inv. čís. 55 394). Tento přeslen ovšem sám římskou pevnost na znojenském hradě prokázat nemůže; souvisí s výběrem velmi různorodé suroviny k výrobě přeslenů v mladší době hradištní.

Těžko říci, z čeho pověsti o Římanech ve Znojmě vycházejí. Zachytit lze již minění A. v. Wolfskronna z poloviny 19. stol., který považoval lidové pojmenování rotundy („Heidentempel“) za důsledek faktu, že na místě stávala dříve římská pohanská svatyně. K této myšlence se sice postavil kriticky již A. KOMERS, ale tomu zase archeologicky zjištěná ohniště na bázi pravěké vrstvy byla dokladem ještě starších pohanských obětíšť (1883, 29). Na znojenském hradě však nálezů z doby římské není! Osmiboký bergfrit, který J. Zástěra považuje za římskou pevnostní věž, do 4. století datován být nemůže. V platnosti zůstává datování „loupežnické“ věže do pozdně románského období, kdy tvořila významnou součást komplikovaného opevnění tehdejšího hradu (RICHTER—SAMK—STEHLÍK 1966, 18).

Zdůrazněním absence osídlení znojenského hradního návrší ovšem nemá být zpochybněno jakékoli osídlení Znojma v době římské. Poloha města byla v té době využita k založení sídlišť místních „barbarských“ rodů, ale o existenci římského kastelu ani tu zatím dokladů není. Nálezy římských mincí, učiněné celkem na šesti místech katastru města, stejně jako výskyt některých památek římsko-provinciálního původu, přítomnost takového objektu doložit nemohou. Reálně dosud neexistuje ani jediná římská cihla, která by pocházela z katastru Znojma nebo z jeho okolí (informace v tomto směru srov. u R. M. PERNÍČKY 1958 a 1963). Souhrnně bylo již konstatováno, že jihozápadní Morava tvořila jen okrajovou část hlavní sídlištní oikumeny doby římské (PERNÍČKA 1963, 63). To ovšem nevyklučuje otevření tohoto regionu provinciálnímu importu, ani průniky jednotlivých římských legií; pozoruhodná je z tohoto hlediska zejména poloha nad boskovštejnským rybníkem, kde na strategicky výhodně situovaném návrší jsou stopy jednoduché čtvercové fortifikace — snad zbytky pochodového tábora (?) římských vojáků.

Pro dobu římskou není průkazný ani výskyt kostrových hrobů z doby stěhování národů u nádraží ČSD ve Znojmě a na Holubím vrchu, ani ve Znojmě-Hradišti či v Novém Šaldorfu (PODBORSKÝ—VILDOMEK 1972, 146; TEJRAL 1982, 206, obr. 80—88). V té souvislosti je třeba se pozastavit nad dosud poměrně nízkým počtem staroslovanských památek předhradištní a starohradištní doby, a to nejen ve Znojmě, ale na jihozápadní Moravě vůbec. Od 8. stol. bylo osídleno Znojmo-Hradiště, ale ani tam není přímých dokladů zatím nadbytek. Za této situace je těžko možno souhlasit se Zástěrovou lokalizací Wogastisburku do Znojma (ZÁSTĚRA 1986, 12).¹ Archeologie se tu dostává do nepřeklenutelného rozporu

¹ Na složitost, resp. většinou nemožnost identifikace míst pravěkých bojišť, i když jsou nejstaršími písemnými zprávami označována např. názvem táborů, hradišť, hradů, měst apod., poukázal s velkou vahou shomážděných argumentů S. VENCL (1984, 108, 169 ad.).

s hypotézou odvozenou z nového výkladu ikonografie rotundy. Znojmo a Znojemsko obecně nepochybně Slované doby Sámovy osídleno bylo (PODBORSKÝ—VILDOMEČ 1972, 95 ad.), ale tvořilo opět spíše periferii Sámova útvaru, nikoli jeho ústředí.

Podobně pak v době středohradištní, kdy knížata mojmírovské dynastie organizují ve středním Pomoraví politické jádro nejstaršího západoslovanského státu. Slované Znojemska se svým opevněným hradištěm nad Znojmem byli nepochybně integrováni do rámce Velké Moravy, ale opět spíše jako hraniční kmen stojící proti franskému tlaku z jihozápadu (POULÍK 1950, 122, obr. 68; DOSTÁL 1961, 120; NOVOTNÝ 1963, 77).

Co se týká ostrožny znojmského hradu, rozhodující pro datování jejího slovanského osídlení je 4. vrstva (D) místního kulturního souvrství. Obsahovala inventář vysloveně mlado- a pozdně hradištní kultury. Tento inventář bude předmětem speciální studie, připravované pro následující číslo SPFFBU (E 35). Zde je možno jen obecně konstatovat, že mladohradištní památky jsou tu datovány nejdříve do 2. pol. 10. stol., spíše však až do století 11. a dále. Za této situace nelze potvrdit velkomoravské založení dnešní románské rotundy, ani přiznat tomuto kostelíku význam metropolitního chrámu Velké Moravy a mauzolea velkomoravských knížat a arcibiskupa Metoděje. Teorie či domněnky J. Zástěry se tu po právu setkaly s odmítavou odezvou řady našich historiků, historiků umění i archeologů (srov. např. MĚŘÍNSKÝ 1984; 1986; TŘEŠTÍK 1984; POU-LÍK 1987).

LITERATURA

- ČERVINKA, I. L. 1902: Morava za pravěku, Brno.
 ČERVINKA, I. L. 1928: Slované na Moravě a říše Velkomoravská, Brno.
 DOSTÁL, B. 1961: Velkomoravské Znojemsko ve světle archeologických nálezů, SPFFBU E 6, 97—126.
 FRIEDL, A. 1966: Přemyslovci ve Znojmě, Praha.
 HAVLÍK, L. 1956: Znojmské Hradiště sv. Hypolita, VVM X-XI, 1955—1956, 1—20.
 HOUSŤOVÁ, A. 1960: Die Trichterbecherkultur in Mähren, FAP 3, Praha.
 JANÁK, V. 1976: Keramika typu Retz—Křepice—Bajč ve středním Podunají a problémy jejího vzniku, SPFFBU E 20—21, 1975—1976, 25—33.
 KALOUSEK, F. 1955: Velkomoravské hradisko ve Znojmě—Hradišti na Moravě, SPFFBU C 2, 9—30.
 KAZDOVÁ, H. 1982: Záchraný výzkum v Prosiměřicích, okres Znojmo, SPFFBU E 27, 117—133.
 KOMERS A. 1883: Eine heidnische Opferstätte beim Heidentempel, Notizen-Blatt d. hist.-stat. Section, Nr. 4, Brno.
 KONEČNÝ, L. 1985: Geneze města Znojma a typy předlokační aglomerace, Archaeologia historica 10, 153—161.
 KOVÁRNÍK, J. 1983: Archeologické nálezy na jižní a jihozápadní Moravě, PV AÚB za r. 1981, Brno 1983, 76—79.
 KOVÁRNÍK, J. 1984: Terénní archeologický průzkum na jižní a jihozápadní Moravě, PV AÚB za r. 1982, Brno 1984, 94—99.
 LORENCOVÁ, A.—BENEŠ, J.—PODBORSKÝ, V. 1987: Těšetice—Kyjovice III. Únětické pohřebiště v Těšetických—Vinohradech“, Brno.

- MEDUNOVÁ-BENEŠOVÁ, A. 1981: Jevišovice—Starý Zámek, Schicht C₂, C₁, C. Katalog der Funde, FAM XIII, Brno.
- MĚŘINSKÝ, Z. 1984: Znojemska odhalení?, Folia Historica Bohemica 7, 369—377.
- MĚŘINSKÝ, Z. 1986: Morava v 10. století ve světle archeologických nálezů, PA LXXVII/1, 18—80.
- NEKVASIL, J. 1964: K otázce lužické kultury na severní Moravě, AR XVI, 225 až 264.
- NOVOTNÝ, B. 1963: K otázce osídlení a pohřbívání v pozdní době hradištní ve Znojmě, Sborník II. AÚB, 76—78.
- NOVOTNÝ, B. 1967: Předběžná zpráva o zjišťovacím výzkumu ve znojenské rotundě, PV AÚB za r. 1966, Brno 1967, 53—54.
- NOVOTNÝ, B. 1970: Problematika vývoje časně feudálních opevněných center na Moravě v 10. až 12. století, Sborník J. Poulíkovi k šedesátinám, Brno, 143 až 147.
- ONDRÁČEK, J. 1962: Únětické pohřebiště u Rebešovic na Moravě, Sborník ČSSA 2, 5—100.
- ONDRÁČEK, J.—STUHLÍKOVÁ, J. 1982: Věteřovské sídliště v Budkovicích, FAM XVI, Brno.
- PALLIARDI, J. 1888: Předhistorické památky města Znojma, ČVM SO V, 53—58, 115—121, 150—157.
- PALLIARDI, J. 1894: Hromadný nález bronzů na hradě znojemském, ČVM SO XI, 104—105.
- PALLIARDI, J. 1914: Die relative Chronologie der jüngeren Stenzeit in Mähren, WPZ I, 256—277.
- PAVELČÍK, J. 1973: Zur Problematik der mährischen kannelierten Keramik, Baden-Symposium, Bratislava, 367—391.
- PERNÍČKA, R. M. 1958: Nálezy z doby římské na Znojemsku, Podyjí, 69—73.
- PERNÍČKA, R. M. 1963: K osídlení jihozápadní Moravy v době římské, Sborník II. AÚB, 62—64.
- PODBORSKÝ, V. 1970a: Mähren in der Spätbronzezeit, Brno.
- PODBORSKÝ, V. 1970b: Jihomoravská halštatská sídliště I, SPFFBU E 15, 7—102.
- PODBORSKÝ, V. 1972: Jihomoravská halštatská sídliště II, SPFFBU E 17, 5—54.
- PODBORSKÝ, V.—VILDOMEC, V. 1972: Pravěk Znojemska, Brno.
- POULÍK, J. 1950: Jižní Morava země dávných Slovanů, Brno 1948—1950.
- POULÍK, J. 1987: O románské rotundě ve Znojmě, Brno.
- RICHTER, V.—SAMEK, B.—STEHLÍK, M. 1966: Znojmo, Praha.
- RUTKAY, E. v tisku: Die Baalberger Gruppe in Österreich, Fundamenta A/3, Iic (Östl. Mitteleuropa).
- STUHLÍK, S. 1985: Výšinná sídliště únětické kultury na Moravě, in: Frühbronzezeitliche befestigte Siedlungen in Mitteleuropa, Warszawa—Kraków, 120—142.
- TEJRAL, J. 1982: Morava na sklonku antiky, Praha.
- TIHELKA, K. 1950: K otázce konce moravské únětické kultury, ZDV II, 1949, Brno 1950, 27—47.
- TIHELKA, K. 1952: Sídliště věteřovského typu na Moravě, ČM MB XXXII, 313 až 334.
- TIHELKA, K. 1953: Moravská únětická pohřebiště, PA XLIV, 229—328.
- TIHELKA, K. 1960: Moravský věteřovský typ, PA LI/1, 27—135.
- TIHELKA, K. 1962: Moravský věteřovský typ, II. část, Štud. zvesti AÚ SAV 8, Nitra, 7—173.
- TIHELKA, K. 1965: Hort- und Einzelfunde der Úněticer Kultur und des Věteřover Typus in Mähren, FAM IV, Brno.
- TOČÍK, A. 1961: Die Furchenstichkeramik in der Südwestslowakei, PA LII/2, 321 až 344.
- TOČÍK, A. 1964: Opevněná osada z doby bronzové ve Veselom, Achaeologica Slovaca Fontes V, Bratislava.
- TŘEŠTÍK, D. 1984: Znojemska odhalení podruhé, Folia Historica Bohemica 7, 379 až 386.
- VENCL, S. 1984: Otázky poznání vojenství v archeologii, ASM 14, 1984, Praha.
- VILDOMEC, F. 1922: Soupis sbírky Jaroslava Palliardiho, Boskovštejn (rukopis).
- VILDOMEC, F. 1931: Soupis prehistorických nálezů ze Znojemska, Od Horácka k Podyjí 8, 3—11.

ZÁSTĚRA, J. 1983: Co skrývá znojemská rotunda, Zápiskník Z'83, č. 21.

ZÁSTĚRA, J. 1986: Původ pérové koruny postavy panovníků na českých a moravských denárech, Znojmo.

DIE VOR- UND FRÜHGESCHICHTLICHE BESIEDLUNG DER ZNAIMER BURG

In den letzten Jahren hat sich eine strenge Diskussion um eine natürliche Datierung der Gründung und wirkliche Bedeutung der Znaimer Rotunde entwickelt. Im Gegensatz zur bisherigen Datierung des Kirchleins in den 11. Jhdt. (FRIEDL 1966; NOVOTNÝ 1970, 147; KONEČNÝ 1985, 157) bemüht sich J. ZÁSTĚRA (1983, 1986) um eine Verschiebung des Baues dieses Objekts schon in die Zeit des Grossmährischen Reiches, d.h. in den 9. Jhdt. u.Z. Archäologisch kann man aber diese chronologische Konzeption nicht bestätigen. Gelegentliche archäologische Forschungen der Lokalität der heutigen Znaimer Burg hat in den 80. Jahren des 19. Jhdts. J. PALLIARDI durchgeführt (1888, 1894). Aus der ehemaligen Palliardi-Sammlung sind im Mährischen Museum in Brno folgende archäologische Materialien aufbewahrt:

1. Neolithische und äneolithische Steingeräte (Abb. 1).
2. Äneolithische Keramikfragmente der TRB-Kultur, der Badener Kultur und der Bajč-Retz-Křepice-Gruppe (Abb. 2).
3. Einige Bronzegegenstände der ausgedehnten älteren Bronzezeit — R BA₃ (Abb. 3).
4. Eine Kolektin der Věteřover-Keramik (Abb. 4, 5 : 1).
5. Sporadische Scherben der mitteldonauländischen Hügelgräberkultur (Abb. 6 : 1—4,7), der spätbronzezeitlichen Schlesischen Kultur (Abb. 6 : 5,6) sowie der Podoler Kultur (Abb. 5 : 2).
6. Keramik der südmährischen Horákovover Kultur (Abb. 5 : 3, 6 : 8—18) der älteren Eisenzeit.
7. Materialien der jüngeren und späten Burgwallzeit (11.—13. Jhdt.); diese Funde werden später speziell bearbeitet werden.

Unzählreiche archäologischen Funde, welche aus den neusten Forschungen (NOVOTNÝ 1987; KOVÁRNÍK 1983, 1984) stammen, das Spektrum der obengenannten vorgeschichtlichen und frühgeschichtlichen Kulturen nur bestätigen. Die Landzunge der heutigen Znaimer Burg wurde also vor allem in der Vorgeschichte oft besiedelt. Von der Latènezeit bis zum Anfang der jüngeren Phase der Burgwallkultur wurde sie unausgenutzt. Aus der älteren Slawenzeit stehen bisher aus Südwestmähren (Znaim und Znaimer Umgebung einschliesslich) nur vereinzelte Denkmäler zur Verfügung. In der Samo-Zeit (7. Jhdt.) wie auch in der Zeit des Grossmährischen Reiches (9. Jhdt.) hat das Znaimer Gebiet nur eine Randzone der damaligen Organisationsformationen gebildet. Es kann man also der Mittelpunkt des Samo- und des Grossmährischen Reiches in die Znaimer Burg nicht lokalisieren. Im 9. Jhdt. hat die Funktion des Zentrums dieses Kreises der Burgwall Znojmo-Hradiště erfüllt. Die Lokalität der Znaimer Burg hat eine neue Bedeutung erst von Ende des 10. Jhdts. gewonnen.